

DOŽIVLJAJ SEBE U OBITELJI

Marija Lebedina-Manzoni

Tihana Novak

Ivana Jeđud

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Odsjek za poremećaje u ponašanju

Sažetak

Pojam o sebi možemo definirati kao organizaciju iskustva individue i ideja o njoj samoj u svim aspektima njenog života (Coombs, 1981, prema Lacković-Grgin, 1994). Neosporan je utjecaj okoline na formiranje pojma o sebi. Kao najdominantniji među svim utjecajima okoline redovito se navodi utjecaj obitelji, kako zbog intenzivnih interakcija svih njenih članova tako i naglašene emocionalne obojenosti tih interakcija. U ovom radu analizira se jedan dio slike o sebi (onaj koji je povezan sa utjecajem obitelji), na uzorku od 40 djece i maloljetnika s poremećajima u ponašanju i/ili sa teškoćama u funkcioniranju obitelji, smještenih u stambenu zajednicu ili uključenih u stacionarni dijagnostički postupak. Analizom primijenjenog polustrukturiranog intervjua uz korištenje računalnog programa za kvalitativnu analizu teksta NVivo rađena je analiza njihovog doživljaja sebe u obitelji i to na temelju slijedećih kategorija izvedenih iz cjelokupnog sadržaja intervjua: doživljaj sebe u obitelji, procjena odnosa u obitelji, opis sebe u djetinjstvu, veseli me, socijalna mreža, brine me. Doživljaj sebe u obitelji većim dijelom ima pozitivnu, a manjim dijelom negativnu konotaciju. Sve izjave ispitanika ukazuju na važnost i njegovanje dobrih i stalnih odnosa sa obiteljima i to posebno kroz emocionalnu podršku i osjećaj pripadnosti koji im ona može pružiti. Obitelj se pokazala od izuzetne važnosti za subjektivno dobro osjećanje djece i mladih.

Cljučne riječi: pojam o sebi, obitelj, kvalitativna metoda

Ovaj je rad dio projekta Socijalnopedagoška dijagnoza – participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija koji se realizira na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a odobren je i financiran od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Uvod

Po tradicionalnom stajalištu pojam o sebi određujemo sa dva aspekta: ja -egzistencijski pojam o sebi i mene-empirijski pojam o sebi (James, 1890, prema Vasta i sur., 1998).

Ja se odnosi na subjektivni doživljaj vlastitog postojanja, koji uključuje osjećaj osobnog identiteta, osjećaj sposobnosti da se nešto učini (osobno djelovanje) i svijest o postojanju tijekom vremena. Mene se odnosi na objektivnije razumijevanje vlastitih osobnih obilježja, primjerice tjelesnog izgleda, socijalnog statusa, osobina ličnosti i kognitivnih sposobnosti. Zajedno ova dva dijela pojma o sebi čine našu svijest o tome tko smo.

Svi smo kao ljudska bića u mogućnosti biti objek-

tom vlastitog istraživanja i ispitivanja. Možemo razmišljati o sebi, govoriti o sebi, prosuđivati se, voljeti ili mrziti sebe (Bašić i sur., 1994). Doživljaj sebe kao istovjetne osobe u različitim razvojnim fazama, vremenskim i prostornim kontekstima definira se kao samopoimanje. Samopoimanje kao predmet istraživanja psihologijskih, sociologijskih i edukacijskih znanosti važan je konstrukt, budući da vjerovanja pojedinca o samom sebi utječu na njegove odluke i akcije u životu. Spoznaja o sebi pomaže nam da objasnimo naša sadašnja i prošla ponašanja, te da predvidimo neka buduća ponašanja. Pozitivno samopoimanje vodi ka konstruktivnom i socijalno poželjnom ponašanju, dok negativno može dovesti do devijantnog, socijalno neadekvatnog ponašanja (Marsh i sur. 1984., prema Lacković-Grgin, 1994). Osobe s negativnim samopoimanjem imaju znatno više emocionalnih i motivacijskih problema, u usporedbi s osobama koje pokazuju pozitivno samopoimanje, a isti rezultati evidentni su i kada proučavamo delinkventno ponašanje (Wylie, 1979).

Suvremeno shvaćanje doživljaja sebe naglašava da ono nije urođeno, već se tijekom života stječe, mijenja i razvija. Za njegov razvoj važni su kog-

nitivni i afektivni procesi, a struktura i proces razvoja doživljaja sebe u interakciji je i s mnogim okolinskim faktorima. Osobit utjecaj pripisuje se važnim i značajnim osobama za pojedinca. Miller i sur., (1976, prema Dacey i Kenny, 1994) razvili su teoriju koju su nazvali «self-in» relacije, po kojoj je razumijevanje naših veza sa drugima najvažnije pri definiranju selfa. Lacković-Grgin (1988) navodi da interakcije mladih s njima značajnim odraslima značajno doprinose problemima mladih u više područja njihovog života, te da odnosi roditelja i mladih značajno utječu na razvoj različitih aspekata ličnosti i ponašanja mladih.

Doživljaj vlastite ličnosti temelj je (ne)uspješnog snalaženja u svijetu koji okružuje pojedinca, uvelike određuje subjektivno (ne)zadovoljstvo i cjelokupno ponašanje.

Posebnu pozornost konstrukt doživljaja sebe posvetili su pristaše humanističke psihologije (Rogers 1961, prema Lacković- Grgin, 1994), koji ga definiraju kao organizirani, dosljedni pojmovni geštalt sačinjen od poznavanja vlastitih osobina, od opažanja odnosa mene i drugih, kao i od drugih vrijednosti koje se vezuju uz ove opažaje.

Miljković i Rijavec (1996) navode kako samopoimanje sadrži u sebi 3 dimenzije:

- znanje o sebi (da bi bili svjesni onog što je dobro i onog što treba promijeniti),
- očekivanja od sebe (slika onog što bi mogli biti uz poznavanje onog što jesmo),
- vrednovanje sebe (svakodnevno procjenjivanje onog što jesmo s onim što bi željeli).

Teoretičari socijalnog učenja (Bandura, prema Vasta i sur., 1998), koji zastupaju tezu o važnosti utjecaja okoline i učenja na pojam o sebi razvili su *model samovrednovanja* i *model samoregulacije*.

Bandurin model samovrednovanja izgrađen je oko pojma samoučinkovitosti, tj. sposobnosti ljudi da uspješno obavljaju različite zadatke. Radi se o vlastitim prosudbama tih sposobnosti.

Procjene samoučinkovitosti su važne jer značajno utječu na ponašanje pojedinca.

Bandura tvrdi da snažniji osjećaj samoučinkovitosti dovodi do većeg ulaganja napora i ustrajnosti u onome što radimo, a time u konačnici i do boljeg rezultata. Pojam samoučinkovitosti posebno je važan kada se radi o postignuću u toku školovanja i načinu na koji je ono povezano sa samovrednovanjem. Procjene o samoučinkovitosti netočne su u ranom djetinjstvu, a postupno se poboljšavaju uz

pomoć 4 procesa: verbalnih uputa roditelja i drugih odraslih, doživljaja uspjeha i neuspjeha, opažanja relevantnih modela, zamjećivanja unutrašnjih tjelesnih reakcija.

Bandura je nadalje predložio teorijski model za objašnjenje razvoja samoregulacije (Bandura, 1991, prema Vasta i sur. 1998). Dječje ponašanje u početku je kontrolirano samo izvana, pomoću modeliranja, posljedica nagrađivanja i kažnjavanja te direktnih uputa. Iskustvom djeca uče predvidjeti reakcije drugih i to znanje koriste da bi regulirali svoje ponašanje. Primjerice kako dijete spoznaje što roditelj, nastavnik, okolina očekuje od njega, u skladu s tim očekivanjima i pravilima regulira i svoje ponašanje. Ta se pravila internaliziraju i postaju osobni standardi ponašanja. Osoba zamjećuje da li je njeno ponašanje u skladu s usvojenim standardima ili ne, te dolazi do procesa (ne)samoodobravanja. Na taj način osoba postaje motivirana za ono ponašanje koje će biti u skladu s njenim osobnim standardima i čiji će rezultat biti samozadovoljstvo, a ne samosuda.

Posebno nam se čini zanimljivim proučavanje pojma o sebi mladih kod kojih su prisutni različiti poremećaji u ponašanju i/ili teškoće u funkcioniranju obitelji, prvenstveno imajući na umu njihove često nepovoljne uvjete odrastanja i specifične utjecaje u pojedinim životnim razdobljima. Upravo takvi uvjeti razvoja očituju se kao nedostatak pri uspostavljanju samoregulacije ponašanja. Velik broj istraživanja navodi upravo poremećenu obiteljsku klimu i patološko ponašanje roditelja, njihove loše odnose i karakteristike ličnosti kao ključni faktor rizičnosti za odgoj djece i javljanje poremećaja u ponašanju (Koller-Trbović, 1989; Mikšaj –Todorović, 2000).

Dosadašnja istraživanja samoprocjene pojma o sebi djece i mladih pokazala su da se djeca i mladi s poremećajima u ponašanju značajno razlikuju od onih bez poremećaja u ponašanju, pri čemu se češće nalazi da ta populacija pokazuje sklonost lošije samoprocjene, tj. razvijaju nisko mišljenje o sebi u odnosu na samoprocjenu redovne populacije (McCarthy i Hoge, 1984; prema Lacković- Grgin, 1994; Žižak i sur., 1993). Tasić (1994) je na uzorku 1023 učenika osmih razreda osnovnih škola u gradu Zagrebu utvrdila razliku pojma o sebi kod djece koja ne iskazuju poremećaje u ponašanju u odnosu na djecu koja ih iskazuju. Rezultati su pokazali da se ispitanici koji iskazuju poremećaje u ponašanju na svim parovima pridjeva samoopisa procjenjuju značajno nepovoljnije u odnosu na

ispitanike koji ne iskazuju poremećaje u ponašanju. Burns (1982) navodi kako većina delinkvenata ima nisko samopoimanje. Kaplan (1986) navodi kako je negativno samopoimanje mjereno procjenom djece o njihovoj odbačenosti od učitelja i roditelja, te vlastitim samoodbacivanjem povezano s delinkventnim ponašanjem. Međutim Hall (1981, prema Kozjak, 1987) je u svom istraživanju pokazao da i delinkventi i nedelinkventi mogu imati pozitivne samoprocjene ovisno o standardima po kojima se procjenjuju.

1.1 Razvoj slike o sebi u obitelji

Razvoj pojma o sebi, kao i razvoj mišljenja općenito odvija se po načelu od konkretnog prema apstraktnom.

Istraživanja pokazuju (Marsh i sur., 1985, prema Lacković-Grgin, 1994) da u funkciji dobi raste broj aspekata samopoimanja uz istovremeno opadanje korelacije među njima, što bi moglo biti u vezi s učenjem socijalnih uloga koje postaju sve bogatije i diferenciranije. Tako primjerice adolescenti bolje od djece znaju kakvi su kao sinovi ili kćeri, kao učenici, prijatelji. Upravo zahvaljujući porastu kognitivnih sposobnosti, mladi s godinama postaju sve uspješniji u integriranju ponašajnih karakteristika u svakoj ulozi.

Dacey i Kenny (1994) opisuju slijedeće promjene pojma o sebi tijekom adolescencije:

- postaje sve apstraktniji
- postaje sve diferenciraniji
- razvija se idealni self
- adolescenti postaju sve introspektivniji

Osim što je pod znatnim utjecajem kognitivnog razvoja, slika o sebi je kako je već naglašeno, pod značajnim utjecajem stvarnih ili zamišljenih interakcija mladih s njima značajnim osobama. Jasno je da nisu svi ljudi koje pojedinac susreće podjednako značajni za stvaranje slike o sebi.

Obitelj je temelj djetetova rasta i razvoja. U njoj djeca stječu različita iskustva, primaju poticajne, ali i sputavajuće impulse za svoj rast i razvoj. Poznavanje obiteljskog života i vrijednosti pojedinih članova od izuzetnog je značaja za razumijevanje razvoja pojma o sebi. Obitelj je temeljni socijalni i emocionalni model ljudskog života uopće. Roditeljski odgoj oblikuje djetetov temeljni nazor o samom sebi. Istraživanje Copersmitha (1967, prema Bezinović 1988) pokazalo je da u djetinjstvu dijete mnogo nauči o sebi upravo putem interakcija s roditeljima.

Iako kroz razvojni put individue pri spoznavanju i doživljavanju vlastite ličnosti mnoge osobe, situacije i događaji ostavljaju svoj trag, neosporno je da je utjecaj obitelji prvi, sveobuhvatan, izrazito emocionalno obojen i kao takav od posebne važnosti za izučavanje.

Modeli koji objašnjavaju uspješne i pozitivne odnose između roditelja i adolescenata koji oblikuju pozitivnu sliku o sebi, govore o vezama koje istovremeno uključuju neovisnost adolescenta, samostalnost, ali i bliski odnos s roditeljima (Dacey i Kenny, 1994). Rizici za razvoj poremećaja u ponašanju često su povezani upravo s kvalitetom obiteljskih odnosa i roditeljskih stilova odgoja (Raboteg-Šarić, 1999).

Poznavanje slike o sebi koju djeca i mladi s poremećajima u ponašanju imaju neosporno je važno s aspekta razumijevanja njihovog ponašanja, ali i poduzimanja adekvatnih interventnih mjera koje bi dovele do bolje resocijalizacije i njihovog subjektivnog osjećaja zadovoljstva.

Zaključci autora koji se bave izučavanjem pojma o sebi uglavnom se slažu u slijedećem: da bi efekti odgojnog rada bili što uspješniji, potrebno je poznavati kakav pojam o sebi ima odgajnik, jer je to jedna od determinanti prirode međuljudskih odnosa i socijalnog statusa pojedinca, pa o njemu ovisi socijalni razvoj ličnosti u najširem smislu riječi (Tasić, 1994).

2. CILJ RADA

Cilj ovog rada je samoprezentacijom ispitanika (djeca i mladi koji manifestiraju poremećaje u ponašanju ili/i su prisutne teškoće u funkcioniranju obitelji), kroz primjenu polustrukturiranog intervjua, steći uvid u **doživljaj vlastite osobe u obitelji**.

Već ranije smo naglasili izuzetnu važnost utjecaja obitelji u stvaranju slike o sebi i doživljaju vlastite ličnosti. Očekujemo da će prezentirana slika o sebi uvelike ovisiti o različitim aspektima utjecaja obitelji, te da će nam tako dobiveni podaci dati ideje i smjernice za moguće tretmanske aktivnosti.

Temeljem ranije navedenih istraživanja (Burns, 1992; Kaplan, 1986; Tasić, 1994; Žižak i sur., 1993) može se očekivati da će slika o sebi ispitanika u ovom istraživanju, biti pretežito loša, negativistična budući se radi o djeci i mladeži koja su u svom dosadašnjem životu doživjela brojne negativna iskustva i povratne informacije iz svoje okoline i bila izdvojena iz obitelji.

Potvrdu za ovakva očekivanja moguće je naći i u rezultatima istraživanja koje je temeljem samoprezentacije provela Kobolt (1999) s djecom i mladima upućenima u ustanove izvanobiteljske skrbi. Pokazalo se da su u obiteljima u kojima su odrastali bili izloženi različitim vrstama stresnih čimbenika, a posebno značajnim su se pokazali: nerazumijevanje među roditeljima, neispunjavanje roditeljske uloge, neadekvatnost identifikacijskih modela, višekratne promjene okruženja, nestabilnost i nepredvidivost odnosa, prisutnost socijalno deprivacijskih elemenata i socijalne patologije kod jednog ili oba roditelja, neujednačeni odgojni utjecaji, što uvelike može pridonijeti formiranju negativističkog doživljaja vlastite ličnosti.

3. METODE RADA

3.1 Uzorak ispitanika

Uzorak se sastoji od 40 ispitanika, djece i mladih u dobi od 12-20 godina, od kojih je 21 muškog spola, a 19 ženskog spola. Radilo se o ispitanicima koji se zbog problema u ponašanju i/ili zbog problema u obitelji nalaze pod nekom socijalno zaštitnom intervencijom. Većina ih je bila u dobi od 12-18 godina, a samo 1 je imao 20 godina. U procesu početne dijagnostike, tj. procjene nalazilo se 27 djece i mladih (Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb i Karlovac), a u procesu procjene tijekom tretmana njih 13 (Stambene zajednice Dječjeg doma Zagreb).

sudjelovanja, a i u skladu je s preporukama Etičkog kodeksa u istraživanju s djecom (2003).

3.2 Način provođenja istraživanja

U prikupljanju podataka korištena je metoda razgovora, tehnika polustrukturiranog intervjua. Načinom vođenja intervjua djecu i mlade se poticalo na opširno i otvoreno pričanje o sebi i svom životu. Težište je na samoprezentaciji ispitanika, perspektivi djeteta / mlade osobe, načinu kako vidi i doživljava sebe, svoj životni put, planove za budućnost, želje i potrebe.

Intervju s ispitanikom trajao je približno dva sata i obavljao ga je psiholog ili socijalni pedagog. Svaki intervju bio je sniman sa svrhom da se sačuvaju sve dobivene informacije. Nakon toga su intervjui doslovno prepisivani te dani na čitanje i uvid ispitaniku, kako bi se po potrebi dodala pojedina pojašnjenja te dopune. Uvodni razgovor s ispitanikom prije samog intervjua uključivao je detaljnije informiranje o svrsi i cilju projekta, načinu rada, mogućnosti odustajanja u bilo kojoj fazi istraživanja, zaštiti anonimnosti.

Samoprezentacija ispitanika kroz cjelokupni intervju koncipirana je prema socijalno pedagoškim područjima: o sebi, obitelj, škola, društvo, slobodno vrijeme, interesi, budućnost, planovi, želje, intervencije. (Matrica intervjua nalazi se u internom materijalu projekta). Istraživanje je provedeno

Tablica 1. Obilježja sudionika istraživanja prema dobi i spolu te institucionalnom smještaju

	Dom za odgoj djece i mladih Zagreb i Karlovac (N=27)	Stambene zajednice Dječjeg doma Zagreb (N=13)
Spol	Ž = 10 (Zagreb-8, Karlovac-2) M = 17 (Zagreb-11, Karlovac-6)	Ž = 9 M = 4
Dob	12 – 18 godina (Zagreb) 12-17 godina (Karlovac)	17 – 20 godina
Prosječna dob	Dječaci: 14,5 godina Djevojčice: 14,7 godina	Djevojke: 17,8 godina Mladići: 17,8 godina

Riječ o gotovo 100% "postignutom uzorku" (Breakwell, 2001), odnosno o gotovo identičnom broju onih koji su pristali sudjelovati u istraživanju i koji su u njemu sudjelovali. Također, riječ je o djeci i mladeži koja su pristala dragovoljno sudjelovati u istraživanju, što je bio i osnovni preduvjet

tijekom 2002. i 2003. godine. Dio intervjua koji je analiziran u ovom radu odnosio se na doživljaj sebe u obitelji kroz subjektivni pogled na vlastiti život i vremensku perspektivu.

3.3 Način obrade podataka

U obradi podataka korištena je metoda kvalitativne analize teksta. Kao oslonac korištena su načela i način rada prema Mesec (1998), Mayering (1995), Rapuš-Pavel (1999), Kobolt (1998). Postupci obrade empirijskog materijala, koji se sastojao od 40 intervjua, bili su sažimanje, a potom strukturiranje s ciljem razumijevanja i tumačenja materijala prema pretpostavkama istraživanja.

Cjelokupni intervju podvrgnut je kvalitativnoj analizi sadržaja od strane 5 nezavisnih istraživača (radi objektivnije procjene). Prvi korak u analizi intervjua je tzv. priprema za kodiranje odnosno individualno čitanje intervjua od strane svakog pojedinog istraživača. Slijedi zajedničko, timsko kodiranje kroz sljedeće korake: određivanje jedinice kodiranja, usklađivanje i razvrstavanje kodova 1. reda na temelju konsenzusa i to kao doslovni, sažeti tekst izjave. Nakon toga slijedi izdvajanje središnjih kodova 2. reda, u ovom slučaju područja slike o sebi, definiranje kategorija, te unutar njih dimenzija.

U ovom istraživanju, **kodovi** su reducirani i

apstrahirani pojmovi koji opisuju najmanju jedinicu teksta koja ima određeni značaj i smisao za ukupno razumijevanje i interpretaciju teksta. **Kategorija** predstavlja skup više kodova koji sadrže opise, iskustva, doživljaje, mišljenja djece i mladih.

Dimenzije su pojmovi koji opisuju značenje, bit na apstraktnijoj razini u odnosu na kodove, na koje se odnose. Namjera kreiranja dimenzija je razumijevanje i pojašnjavanje pojava - na primjer nastanka, razvoja, uzroka i sl. ovisno o potrebama istraživanja (Mesec, 1998).

Tako uređen tekst interpretira se i argumentira konkretnim izjavama ispitanika. Riječ je o postupku generalizacije kojim se opširni tekstovi intervjua poopćavanjem sužavaju do razine specifičnih tema, pri čemu je nužno i moguće stalno vraćanje na niže razine kodova, sve do početnog sadržaja.

Cilj je sažeti i strukturirati, razumjeti i protumačiti dobivene podatke na način da se očuvaju bitni sadržaji, da se stvori pregledna mreža informacija koja je još uvijek vjeran odraz osnovnih podataka dobijenih od ispitanika. Cilj strukturiranja je izdvojiti pojedine aspekte iz teksta i pod predhodno utvrđenim kriterijima napraviti presjek teksta.

Tablica 2. Prikaz primjera organizacije podataka

Izvorni tekst i određivanje jedinice kodiranja (potertano)	Kodovi 1. reda / sažimanje	Kodovi 2. reda / apstrahiranje / dimenzije	Kodovi 3. reda Kategorije/ klasificiranje	Kodovi 4. reda / područje
Pa kao <u>mladu, uspješnu osobu</u> , koja želi <u>nešto postići u životu</u> , zaposlit se....biti svoj čovjek.	Uspješna osoba	Pozitivan zbog zadovoljstva sobom	Psihički doživljaj sebe	O sebi
Ja sam inače vrlo <u>druželjubiva osoba</u> , <u>kažu da sam pametna</u> , trudim se također u životu, <u>uporna sam</u> . Ukada gledam u cjelovitosti da, jesam, zašto ne. <u>Zadovoljna sam</u>ono.. ima nekih malih grešaka, nekih malih koje bi mogla popraviti na sebi ali u kompletu ovako kad gledam zadovoljna sam.	Druželjubiva, pametna, uporna			O sebi
Veseli me to što sam postigo to što sam postigo..... <u>što sam uspio doć do stambene zajednice, završio školu</u> i to me.....najviše veseli...	Dolazak u stambenu zajednicu, završetak škole	Vlastito postignuće	Veseli me	

Za pohranu i obradu podataka, kao tehničko pomagalo i baza svih podataka – empirijskog gradiva, protokola, teorije, projektne dokumentacije i dr. korišten je NVivo, računalni program za kvalitativnu analizu.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Kvalitativnom analizom cjelokupnih intervjuja posebna pozornost dana je tematskoj cjelini **doživljaj sebe u obitelji**. Unutar nje usuglasili smo i definirali kategorije i s njima pripadajuće dimenzije, odnosno svaka od navedenih kategorija sastoji se od određenog broja dimenzija koje subsumiraju sve izjave ispitanika.

- uloga/status pomagača,
- važniji članovima šire obitelji,
- odbačeni član,
- bez uvida.

Ovakav doživljaj sebe u obitelji može upućivati na dio slike o sebi, koji se tiče samovrednovanja, tj. vlastitih prosudbi o sposobnostima za uspješno obavljanje različitih uloga i zadataka. Ovakvo definirane dimenzije govore o širokoj lepezi doživljaja vlastitog mjesta u obitelji od izrazito pozitivnog, preko indiferentnog, do potpuno negativnog.

Dimenzija: važnija osoba od drugih u obitelji/ podrška /potpora

KATEGORIJA	DIMENZIJA
Doživljaj sebe u obitelji	važnija osoba od drugih u obitelji / podrška / potpora ravnopravna osoba s drugima / zajedništvo / pripadnost uloga / status pomagača važniji članovima šire obitelji odbačen član bez uvida
Procjena odnosa u obitelji	upućenost na sebe
Opis sebe u djetinjstvu	lijepo dijete živahno dijete prestrašeno dijete zločesto dijete sretno dijete nitko i ništa
Veseli me	vlastita obitelj
Socijalna mreža	dobra komunikacija s članovima obitelji najvažnije osobe: uža obitelj (roditelji, braća i sestra)
Brine me	obitelj

4.1 Doživljaj sebe u obitelji

Kategorija koja je imenovana kao **doživljaj sebe u obitelji** sastoji se od slijedećih dimenzija:

- važnija osoba od drugih u obitelji,/ podrška / potpora
- ravnopravna osoba s drugima/ zajedništvo/pripadnost

Ističe se vlastita važnost, bitna uloga koja se temelji na doživljaju uvažavanja, pripadnosti, povjerenja. Izjave ispitanika koje upućuju na doživljaj sebe kao važnijeg člana u odnosu na druge u obitelji grupiraju se oko 2 sadržajno različita pozitivna doživljaja sebe. Jedan govori o važnosti kroz unutarnji plan tj. uvažavanje od strane roditelja, partnerski odnos i želju za sudjelovanjem u nji-

hovom životu u emotivnom smislu (*"mama i tata uvijek govore da se oni ponose sa mnom; shvatila sam da imaju povjerenje u mene i da se ponose sa mnom; u svakom problemu traže da komuniciramo, nikad me ne odbacuju ; moja majka mi stalno pruža potporu ako ne možda materijalnu ali uvijek psihičku; kažu mi možeš ti to, uspjeh ćeš"*).

Drugi pozitivni doživljaj sebe kroz doživljavanje potpore i podrške više je formalan, konkretan i zasniva se na reciprocitetu (*"tata stalno priča vidiš ova kuća će biti tvoja, samo budi pametan; mama mene više pazi i mazi nego ove druge"*). Ovakvi rezultati mogu biti u vezi s dobi ispitanika. Mnogi radovi potvrđuju da se s dobi mijenja koncept samopoimanja. Samoopisi mlađih ispitanika sadrže konkretne fizičke atribute, dok se kod starijih uzrasta javljaju apstraktni, psihološki atributi (Liverslay i Bromley, prema Brinthaupli Lipka, 1985, u Lacković- Grgin, 1994).

Dimenzija: ravnopravna osoba s drugima/ zajedništvo/pripadnost

Doživljaj sebe kao ravnopravne osobe očituje se uglavnom u odnosu na braću i sestre (*"nije nikad bila neka razlika između brata i mene ne moraju mi ništa reći ja osjećam da smo isti;, sve nas isto vole"*), ali i sve druge članove obitelji. Ovakve izjave govore da unatoč činjenici o izdvojenosti iz obitelji status ispitanika ostaje zadovoljavajući.

Dimenzija: uloga/status pomagača

Status pomagača odnosi se na procjenu ispitanika o važnosti kao pomagača u životima drugih članova vlastite obitelji (*"ja se brinem o bratu, pomazem sestri ak' mislim da treba; mogu pomoć mami na bilo koji način"*). Ovakve izjave govore o doživljavanju važnosti vlastite osobe kao one koja olakšava i usklađuje uspješnije funkcioniranje obitelji.

Dimenzije: važniji članovima šire obitelji i odbačeni član

Negativni pol doživljaja sebe u obitelji odnosi se na kontinuitet od doživljaja veće važnosti za članove šire u odnosu na užu obitelj (*"moja teta i bratić više me gledaju kao svoju nego otac i majka"*), do osjećaja odbačenosti i neravnopravnosti u obitelji (*"bolji su prema sestri, mene su uvijek tukli i vikali na mene; moja braća imaju bolje mjesto od mene; da imam važno mjesto onda bi više kontaktirao s roditeljima"*).

Ove dimenzije svjedoče o nezadovoljstvu ispitanika vlastitim statusom i ulogom u svojoj obitelji, bilo da se radi o doživljavanju nedostatnog sudjelovanja u životu obitelji, ili o lošim odnosima njenih članova prema ispitaniku. Ovakve izjave govore kako uobičajena predodžba o obitelji kao mjestu sigurnosti, zaštite i ljubavi može biti iskrivljena, a Kovčo (2001) navodi kako su nerijetko obitelji mjesta emocionalne, fizičke ili seksualne viktimizacije njenih članova.

4.2 Procjena odnosa u obitelji

Kategorija **procjena odnosa u obitelji** sastoji se od slijedećih dimenzija: dobri odnosi, **upućenost na sebe**, problematični odnosi, različiti s različitim članovima obitelji, ovisnost jednih o drugima.

Sve navedene dimenzije govore o različitim odnosima koji su sastavni dio života članova obitelji ispitanika. Iako sve navedene dimenzije utječu na formiranje slike o sebi, analizirana dimenzija imenovana kao upućenost na sebe, prema našoj procjeni najizraavnije je s njom povezana. Dimenzija se sadržajno odnosi na doživljaj sebe u obitelji i govori o svijesti ispitanika da se trenutno u svom životu oslanjaju na svoje vlastite prosudbe i samostalnost (*"godine koje su nas razdvajale učinile su svoje tak da nisam baš najbolji s njima; čujemo se povremeno..., vidimo se povremeno ..., ali ne onak kak bi ja htio;... dok sam došla u dom, nekome je možda i čudno, ali baš sam se oslobodila i od onda baš sam počela ono bez opterećenja živjeti i gledati, ne znam naprijed, bez da se opterećujem prošlošću;...mama nas je zvala neko vrijeme, i ujak njezin brat, zvao nas je stalno neko vrijeme, to je bilo nakon par mjeseci i onda su prestali zvat i više uopće nismo imali kontakta s njom i od tad je prošlo 5-6 godina i više koliko se ne čujemo s njom....ali ja uopće ne razmišljam o njoj...sad sam se osamostalila malo i imam odgajatelje i tetu koji mi pomažu, tak da uopće nemam više potrebe za mamom, nit ne razmišljam, ne sjetim je se uopće"*).

Iako se ove izjave mogu smatrati dijelom kao posljedica odrastanja i osamostaljivanja ispitanika, očito je da ispitanici procjenjuju svoje odnose u obitelji nezadovoljavajućim, bili bi zadovoljniji s više kontakata, nedostaje im bliskost za koju pretpostavljaju da bi je trebali imati s njenim članovima.

Možda upravo ove izjave ispitanika upućuju na opasnost institucionalizacije ukoliko se zanemari održavanje veze sa biološkom obitelji, bez obzira u kojem statusu i gdje se dijete ili maloljetnik nalazi.

Fizička odvojenost ne mora nužno nositi sa sobom i onu psihološku, ukoliko se poradi na održavanju veza i njegovanju osjećaja pripadnosti članova obitelji. Ferić i Žižak (2004) naglašavaju kako je komunikacija u obitelji važna, jer omogućava članovima obitelji da izraze između ostalog svoje potrebe, želje i brige, svoju ljubav i poštovanje, kao i mogućnost rješavanja neizbježnih problema do kojih dolazi u svakoj obitelji.

4.3 Opis sebe u djetinjstvu

Kategorija **opis sebe u djetinjstvu** sastoji se od sljedećih dimenzija:

- lijepo dijete (*"bila sam mala, slatka"*),
- živahno dijete (*"bio sam vragolan, zvali su me zvrk; nikad nisam bio miran"*),
- prestrašeno dijete (*"uvijek sam se bojala, bila sam dosta izolirana od svijeta i bilo mi je teško"*),
- zločesto dijete (*"bila sam užasno zločesta, nisu me mogli kontrolirati"*),
- sretno dijete (*"bila sam jako sretna i vesela, imala sam sve što mi je trebalo"*),
- nitko i ništa (*"ja sam bio u djetinjstvu, ne znam, nitko i ništa...ja sam uvijek bio jedno dijete koje nije znalo što su prijatelji, nije znalo što je obiteljski život, nije znalo što je obiteljska ljubav, baku i djedu nisam imao...tatu nisam imao"*).

Ovakve dimenzije koje se ogledaju u izjavama ispitanika pokazuju s jedne strane zastupljenost i konkretnih, fizičkih atributa i s druge strane apstraktnih, psiholoških atributa. Navedeni atributi odnose se na doživljaj sebe u prošlosti, sjećanja ispitanika, pa ovise o okolini u kojoj je ispitanik u tom dijelu svog života živio i presjeku prošlih iskustava koje je imao. Iako cjelokupna slika o sebi ovisi o interakciji s okolinom i o subjektivnim interpretacijama te interakcije, možda najviše dolazi do izražaja upravo u ovom području budući se temelji na očitim povratnim informacijama i direktnim porukama koje ispitanik dobiva od okoline.

Prema Kingu (1979), postoji 6 komponenti slike o sebi: tjelesno ja, intelektualno ja, emocionalno ja, filozofsko ja, socijalno i komunikacijsko ja. Sagledavajući dobivene dimenzije možemo zaključiti kako najveći dio izjava naših ispitanika odgovara komponentama emocionalnog (korespondiranje s našim psihičkim potrebama, motivima i osjećajima) i socijalnog ja (kako se vidimo u odnosu s drugim ljudima).

Očito su to dijelovi slike o sebi koji najviše oku-

piraju ispitanike, a u skladu su s razvojem slike o sebi koja u ranijoj dobi ide od konkretnog (fizičkog) prema apstraktnom (psihološkom) doživljaju sebe, koje je karakteristično upravo za adolescenciju.

4.4 Veseli me

Kategoriju **veseli me** izdvojili smo na osnovi izjava ispitanika o situacijama i osobama koje ih ispunjavaju veseljem i radošću, a sastoji se od sljedećih dimenzija: vlastito postignuće, **vlastita obitelj**, svakodnevne aktivnosti, zabava. Ispitanici navode niz aktivnosti i situacija koje ih vesele u životu, kako onih koji se tiču njihovih nastojanja (vlastito postignuće), preko uobičajenih aktivnosti za adolescentnu dob (zabava). Jedna od dimenzija unutar kategorije veseli me odnosi se na obitelj. Ispitanici unutar stambene zajednice i oni u procesu dijagnostike podjednako spominju vlastitu obitelj kao činitelj veselja u njihovom životu (*"veseli me samo onaj trenutak kad sam sa roditeljima, kada sam kod mame; posebno me veseli kada idem kući; u životu me veseli to što imam obitelj i to sve...zato što neki drugi nemaju obitelj"*).

Obitelj je životna zajednica u kojoj se najlakše mogu zadovoljiti osnovne ljudske potrebe za ljubavlju, sigurnošću, povjerenjem i priznanjem, a iz izjava naših ispitanika vidljivo je da je ona sastavni i važan dio radosti i veselja u njihovim životima. Obitelj i u slučaju naših ispitanika igra važnu ulogu i u doživljavanju osjećaja pripadnosti. Ispitanici samo postojanje obitelji doživljavaju posebnom vrijednošću, a u odnosu na one ispitanike koji je nemaju. Naročito nam se ova informacija čini važnom kod uključivanja obitelji u planiranje tretmana kao neizostavnog elementa pri skrbi za subjektivno dobro osjećanje naših ispitanika. Potrebno je navesti kako bi ovakvo "glorificiranje" obitelji moglo biti posljedica njihove razdvojenosti i samim time intenziviranja pozitivnih emocija koje smanjuju objektivnost procjene.

4.5 Brine me

Kategorija **brine me** sastoji se od dimenzija koje opisuju sve ono što predstavlja izvor bojazni za ispitanike u njihovom sadašnjem životu: neizvjesnost i nesigurnost zbog egzistencije, zbog škole, zbog osamostaljivanja, zbog daljnjih intervencija i **zbog svoje obitelji**.

Navodeći obitelj kao ono što ih brine u životu najčešće spominju svoju zabrinutost za ono što se dešava u njihovim obiteljima za vrijeme njihovog

odsustva (*"brine me moja situacija doma; kako će se moji nositi sa svim tim; kak su moji, kak je brat, kak mama"*).

Ovakvi podaci svjedoče o zabrinutosti naših ispitanika za njihove obitelji i sve ono što može biti izvor problema u svakodnevnom životu tih obitelji, ali i njihovu pretpostavku da su u njoj važni, te da to što su oni izdvojeni ima izvjesne posljedice na funkcioniranje obitelji. Razumljivo je da ono što obuhvaća veliki emocionalni angažman u životima naših ispitanika (to njihove obitelji svakako jesu), predstavlja i područje njihove brige. Ovakvo izražena briga može svjedočiti i o izvjesnom stupnju odgovornosti koju ispitanici osjećaju za svoje obitelji (briga za ono što se dešava kada oni nisu prisutni u obitelji). Fizičko odsustvo pojačava naš osjećaj bojazni za ishode koji nisu pod našim utjecajem. Poznato je da pojava anksioznosti kod djece počiva upravo na bojazni što će se njima dragim osobama dogoditi u vrijeme njihovog odsustva.

4.6 Socijalna mreža

Kategorija **socijalna mreža** sastoji se od dvije dimenzije, a obje se tiču obitelji:

- dobra komunikacija s članovima obitelji
- najvažnije osobe (uža obitelj, šira obitelj, prijatelji, partneri, odgajatelji).

Ova kategorija podjednako i kod ispitanika smještenih u stambenu zajednicu i onih u procesu dijagnostike (praktički ne postoji ispitanik koji je nije spomenuo) navodi obitelj i njene članove kao osobe koje su najvažnije u njihovoj dobroj komunikaciji i životu općenito. Ovakav podatak govori o važnosti obitelji za ispitanika bez obzira u kakvom statusu se oni nalaze, tj. da li su trenutno u obitelji ili izdvojeni iz nje. Ne smijemo zaboraviti da su obitelji djece i mladih sa poremećajima u ponašanju vrlo često neadekvatne u funkcioniranju i zadovoljavanju potreba svojih članova. Iz izjava ispitanika očito je da je važnost obitelji neosporna bez obzira na njeno funkcioniranje. Očito ispitanici imaju potrebu za podrškom i osjećajem pripadnosti obitelji i nužno je voditi računa o stalnim kontaktima s članovima obitelji i građenju njihovih međudnosa (*"mama i tata su mi prvi; najvažniji mi je brat; moje sestre, brat, najstarija sestra mi je najdraži dio obitelji; moja obitelj mi je najvažnija i nitko drugi; na prvom mjestu su mi roditelji; najbolje razgovaram sa mamom, naravno i sa sestrom"*).

Pripadnost obitelji od velikog je značaja kako za rano djetinjstvo tako i za cijeli kasniji čovjekov

život (Stevanović, 2000). Mnogi autori (Beck, 1976; Bowlby, 1988; Kohut, 1977, prema Dacey and Kenny, 1994) govore o važnosti podrške u odgoju za stvaranje zdrave slike o sebi. Navode kako kroz podršku roditelja adolescenti imaju doživljaj vlastite snage upravo preko osjećaja sigurnosti koju dobivaju iz roditeljske potpore. Intenzivna i trajna emocionalna veza, privrženost, koju kroz interakciju s roditeljem dijete postupno izgrađuje omogućava mu opstanak i normalan razvoj (Bowlby, 1971, 1973). Kroz odnos s osobom kojoj je privrženo ono uči regulirati vlastite emocije i ponašanje, izgrađuje osjećaj važnosti, voljenosti i kompetencije presudne za formiranje slike o sebi, te potencijale koji mu omogućavaju nošenje sa životnim stresovima i poteškoćama. Djeca pripadaju obitelji bez obzira u kakvoj se situaciji našla i u kojoj dobi bila. Važnost obitelji i njenih članova u životu ispitanika potrebno je sagledati i u svjetlu činjenice da s uzrastom neki drugi odnosi u životu postaju značajniji (primjerice odnos s vršnjacima), međutim očito se uloga obitelji i njenih članova u ovom uzorku time ne gubi.

Unatoč brojnim teškoćama u obitelji kroz koje je velik dio naših ispitanika prošao (što se moglo iščitati iz njihovih izjava), mnogi prema vlastitim roditeljima i obitelji izražavaju prvenstveno želju za pripadanjem i intenzivnim održavanjem emocionalnih veza.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Navedena razmatranja doživljaja sebe u obitelji govore o neospornoj važnosti obitelji u stvaranju slike o sebi. To se odnosi na područja znanja o sebi, samovrednovanja i samoregulacije.

U ispitanom uzorku djece i mladih s poremećajima u ponašanju i/ili problema u obitelji, kvalitativnom analizom dijela intervjua koji se odnosi na sliku o sebi pokazalo se slijedeće:

Doživljaj sebe u obitelji većim dijelom ima pozitivnu, a manjim dijelom negativnu konotaciju. Kao što smo već naveli takvo samopoimanje obično vodi ka socijalno poželjnom ponašanju, što bi značilo da naši ispitanici imaju pozitivne potencijale za svoje ponašanje u budućnosti. Doživljaj sebe u obitelji temelji se na interakcijama i povratnim informacijama koje ispitanici imaju tijekom svog života i protežu se kroz različite uloge koje prepoznaju u svom obiteljskom životu, od važnosti i ravnopravnosti do doživljaja odbačenosti i nedovoljne bliskosti s članovima obitelji. Ovakvo negativno samopoimanje češće je prisutno kroz sjećanja i

opise sebe u djetinjstvu, te doživljaja gubitaka zbog institucionalizacije i razdvojenosti. Obitelji su se pokazale kao mjesta veselja, ali i brige za naše ispitanike.

Socijalna mreža ispitanika temelji se prema njihovim izjavama, prvenstveno na obitelji i njenim članovima.

Sve izjave ispitanika ukazuju na važnost njegovanja dobrih i stalnih odnosa s obiteljima, a najviše kroz emocionalnu podršku i osjećaj pripadnosti koji im ona može pružiti. Prisutnošću roditelja i međusobnom komunikacijom na svim razinama dijete usvaja i uči životna umijeća (Lebedina Manzoni i sur., 2001) i time može olakšati svoj uspješni put kroz život.

Obitelj se pokazala izuzetno važnom za subjektivno dobro osjećanje djece i mladih. Iz izjava ispitanika vidljiva je svijest o mnogim propustima koji su bili sastavni dio njihovog obiteljskog života, međutim to nije imalo utjecaj na izražavanje potrebe za privrženošću njenim članovima. Unatoč brojnim teškoćama koje su opterećivale njihov obiteljski život i koje ispitanici vrlo realistično iznose, prema vlastitim obiteljima gaje pozitivne emocije, razumijevanje, želju za kontaktima i pripadanjem. To nas treba voditi prema zaključku da je obitelj, u doživljaju djece, iz sadašnje perspektive, kao i ranije, poželjno mjesto odrastanja unatoč brojnim

problemima.

Iz ovakvih rezultata proizlazi činjenica da obitelj nerijetko nema alternativu. I u preambuli Konvencije o pravima djeteta (1989) stoji da je "obitelj temeljna jedinica društva i prirodne sredine za odrastanje i dobrobit svih njenih članova, a posebno djece".

Iz ovakvih zaključaka proizlazi nužnost sustavnog pružanja pomoći i podrške obiteljima općenito u zadovoljavanju njene uloge u životu djece i potrebnim aktivnostima društva u podupiranju, poticanju, kompenzaciji, pomoći obitelji da se uspješno nosi s brojnim teškoćama. Naročito se to odnosi na obitelji u kojima su djeca izdvojena zbog poremećaja u ponašanju ili obiteljskih problema. Slična razmatranja navodi Marsh (1998) koji zastupa psihoedukacijski pristup u obiteljima kod kojih postoje psihički problemi. Takav psihoedukacijski pristup uključuje 3 elementa: edukaciju, vještine suočavanja (coping skills) i socijalnu podršku. Takvim sustavnim radom sa obiteljima omogućilo bi se njeno potpunije sudjelovanje u zadovoljavanju potreba (u prvom redu emocionalnih) izdvojenih članova. Na taj način premostio bi se doživljaj isključenosti iz obiteljskog života i poboljšala kvaliteta obiteljskih odnosa. Takav napor rezultirao bi subjektivnim osjećajem zadovoljstva djece i mladih, a samim time manjim problemima ličnosti, te većom učinkovitošću tretmana.

LITERATURA:

- Bašić, J., Hudina, B., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (1994): Integralna metoda. Priručnik za odgajatelje i stručne suradnike predškolskih ustanova, Alinea, Zagreb
- Bezinović, P. (1988): Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja, Doktorska dizertacija, Filozofski fakultet, Zagreb
- Bowlby, J. (1971): Attachment and loss, Vol.1. Attachment. London: Hogarth Press.
- Bowlby, J. (1973): Attachment and loss. Vol.2. Separation, anxiety and anger. London: Hogarth Press.
- Breakwell, G.M. (2001): Vještine vođenja intervjua. Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Burns, R. (1982): Self concept development and education, Rinehart and Wibston, London
- Dacey, J., Kenny M. (1994): Adolescent Development, Brown and Benchmark publishers. Iowa, USA
- Ferić, M., Žižak A. (2004): Komunikacija u obitelji-percepcija djece i mladih. Revija za rehabilitacijska istraživanja, 40, 1, 25-38.
- Kaplan, H.B., Johnson, R.J., Bailey, C.A. (1986): Self-rejection and the explanation of deviance: Refinement and elaboration of the latent structure, Social Psychology Quarterly, 49, 110-128.
- King, R.G. (1979): Fundamentals of human communication, MacMillian Publishing Co., Inc. New York; Collier MacMillian Publishers, London.
- Kobolt, A. (1998): Posebnosti pri usmerjanju otrok z motnjno vedenja osebnosti. Defektologica Slovenica, Revija defektologov specialnih pedagogov Slovenije, 6/3, 41 - 49.
- Koller-Trbović, N. (1989): Odnosi u obitelji, sociopatološke pojave i neke karakteristike ličnosti roditelja u relacijama s poremećajima u ponašanju predškolske djece prema procjeni roditelja. Defektologija. 25 (2). 271-289.
- Konvencija o pravima djeteta (1989). U: Djeca prije svega. Svjetska deklaracija i plan djelovanja sa svjetskog sastanka na vrhu posvećenog djeci. UNICEF.
- Kovčo, I. (2001): Što nedostaje u društvenoj reakciji na zlostavljanje i zapuštanje djece i maloljetnika. U: Kozarić-Kovačić, D. (ur): Medicinski i pravni mehanizmi za zaštitu djece od zlorabe sredstava ovisnosti i zlostavljanja. UNICEF.
- Kozjak, Z. (1987): Doživljaj vlastitog ja kod maloljetnih delinkvenata. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Lacković-Grgin, K. i sur. (1988): Problemi adolescenata iz gradskih sredina, Narodni list, Zadar.
- Lacković-Grgin, K. (1994): Samopoimanje mladih, Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Lebedina-Manzoni, M., Delić, T., Žižak, A. (2001): Dječja percepcija komunikacije u obitelji. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 37, 2, 153-170.
- Lyn Richards (2000): Using NVivo in Qualitative Research, QSR International, Melbourne-Australia
- Marsh, D.T. (1998): Serious mental illness and the family: The practitioner guide. New York, John Wiley
- Mayring, Ph. (1995): Qualitative Inhaltsanalyse. Deutscher Studienverlag. Weinheim.
- Mesec, B. (1998): Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Visoka šola za socialno delo. Ljubljana.
- Mikšaj-Todorović, Lj. (2000): Kvaliteta življenja obitelji rizičnih za odgoj djece u Republici Hrvatskoj. Zbornik radova: Položaj adolescenata u obitelji. DZZOMM i MRSS RH. 71-77.
- Miljković, D., Rijavec, M. (1996): Razgovori s zrcalom. IEP, Zagreb.
- Rapuš-Pavel, J. (1999): Samoprezentacija mladostnikove življenske lege – pomen aktivne participacije mladostnika v procesu socialnopedagoške diagnoze. Magistarski rad. Pedagoška fakulteta. Ljubljana.
- Raboteg-Šarić, Z. (1999): Socijalizacija djece i mladeži. (u) Macan, T. (ur.) Hrvatska i održivi razvitak: Odgojne i humane vrednote, Ministarstvo razvitka i obnove Republike Hrvatske, 73-80.
- Stevanović, M. (2000): Obiteljska pedagogija. Znanstvena biblioteka Knjiga Varaždinske toplice
- Tasić, D. (1994): Djetetov pojam o sebi i ispoljavanje poremećaja u ponašanju. Kriminologija i socijalna integracija. 2, 2, 97-107.
- Vasta, R., Haith, M., Miller, A. (1998): Dječja psihologija, Naklada Slap, Jastrebarsko
- Wylie, R.C. (1979): The self concept, Vol.2. University of Nebraska, Press Lincoln
- Žižak, A., Koller-Trbović, N., Brusić, R. (1993): Samoprocjena identiteta djece i mladeži s poremećajima u ponašanju tijekom institucionalnog tretmana. Kriminologija i socijalna integracija. 1, 2, 237-247.

SELF-PERCEPTION IN FAMILY ENVIRONMENT

Marija Lebedina-Manzoni

Tihana Novak

Ivana Jeđud

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences

Department of Behavioral Disorders

SUMMARY

Notion of self can be defined as the organization of the experience and the self-ideas of an individual in all aspects of his/her life (Coombs, 1981, acc. Lacković-Grgin, 1994). The influence that the environment has on the formation of the notion of self is irrefutable. The most dominant of all environmental influences is the family influence, because of the intense interaction of all family members, and because the emphasized emotional features in these interactions. The paper analyzes a section of the self-notion (section related to the family influence) on the sample of 40 children and youth with behavior disorders and/or dysfunctional families, who are placed into the half-way houses or included into the stationary diagnostical procedure. The applied semi structured interview with the use of the computer program for qualitative text analysis Nvivo was used in the analysis of their experience related to their position in the family, based upon the following categories extracted from the interview: notion of self within the family, assessment of the family relations, description of self in the childhood, the things which make them happy, social network, the things which make them worried. Self-notion within the family has mostly positive significance, with a lesser negative significance. All the statements of the respondents point to the importance of nurturing good and constant relations with the family, especially because of the emotional support and sense of belonging it can provide. The family has an extremely great importance for the subjective well-being of the children and the youth.

Key words: *self-notion, family, qualitative method*